

הכחשה תחילת הזמה

הרב יעקב מדן

המקורות

א. הגדרת הזמה ביחס להכחשה:

רמב"ם הלכות עדות, פרק י"ח, הלכות א'-ד'.

טור, חושן משפט, הלכות עדות סימן ל"ח, ו'ז'

ומפני זה האחרונים נאמנין כיון שמעידין על גופן של העדים והוי כאלו העידו עליהן שהרגו הנפש או שחללו שבת והן אינן נאמנין על עצמן לומר לא עשינו כך וכך:

ומה יש בין הכחשה להזמה הכחשה אינה בגוף העדים אלא שמכחישין אותן שאלו אומרים פלוני לזה מפלוני ואלו אומרים יודעין אנו שלא לזה כי היינו אצלו כל היום וראינו שלא לזה והזמה בגוף העדים שאומר באותו שעה שאתם אומרים שזה הייתם עמנו:

רמב"ן, דברים, פרק י"ט, פסוק י"ח

כך, שהרי יכולים הללו לומר עליהם שהרגו את הנפש או שחללו את השבת:

ועל כן באה הקבלה הנאמנת, ופירשה כי ההזמה תהיה כשיאמרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם. והטעם, מפני שהעדויות הזו היא על גופם של עדים, והם אינם נאמנים על עצמם לומר לא עשינו

ר' חיים הלוי, הלכות עדות, פרק ה'

הוא דהעדים החתומין בו **נכלל בעדותן שנעשה בכשרות**, והכי נמי העדים מעידים דליכא בהאי שטרא הפסול של נמצא אחד מהם קרוב או פסול.

וצ"ל דאמרינן על זה עדים החתומים על השטר נעשה כמו שנחקרה עדותן בבית דין, וחזקה דאין העדים חותמין על שטר אלא א"כ נעשה בכשרות, והוי ככל פסולין דעלמא דאנוסין ופסולי עדות וקטנים דמבואר בכתובות דף י"ח דדינו של שטר

בבא קמא דף עב: "איתמר... משעת חידוש ואילך".

רבינו חננאל, מסכת מכות, דף ה', עמוד א'

במקום פלוני באותו היום שהעדתם שהרג פלוני את פלוני במקום פלוני ואותו המקום צריך להיות רחוק מן המקום שהעידו בו העדים הללו.

מתני' אין העדים נעשין זוממין עד שיזומו עצמן כו'. ראינו לרבתינו הגאונים ז"ל כי פירשו עד שיזומו עצמן **עד שיחרישו** ולא יכחישו המוזמין את המזימין ואנו קבלנו עד שיזומו עצמן היינו עד שיזומו העדים עצמן ויאמרו להן אתם הייתם עמנו

שיטה מקובצת כתובות דף כ. "אין מזימין את העדים... תלמידי הרב רבנו יונה ז"ל".

תומים, סימן ל"ח, סעיף קטן א'

ומה שיש לתרץ, דודאי אין עדים צריכין לומר עמנו הייתם ביום זה במקום אחר, כי אף אם אומרים ביום זה באותו מקום היינו עמכם כל היום לא זננו מאתכם וראינו כי לא ראיתם שהרג פלוני

את פלוני, הוה ליה גם כן הזמה דמאי שנא במקום אחר ומאי שנא באותו מקום

נתיבות המשפט, ביאורים סימן ל"ח, סעיף קטן א'

ונידון מה שכתב בתומים שם דכשהמזימין אומרים היינו עמכם ולא ראיתם דהוי הזמה. לפי עניות דעתי ליתא, דהא כשאומרים הלוח היה עמנו, אומרים גם כן שלא ראיתם, ומכל מקום הוי

הכחשה כמו שמכחישין גם גוף ההלואה, והכי נמי דכוותיה, שהרי מכחישין גם כן גוף המעשה, כנ"ל.

ב. הכחשה תחילת הזמה:

כתובות, יט: כ. "ת"ר שנים החתומין על השטר... אוקי תרי להדי תרי"; **ריטב"א** ד"ה: 'הכחשה תחילת הזמה היא'. **בבא קמא** עג: "אמר רבא: עדים שהוכחו ולבסוף הוזמו - נהרגין, דהכחשה תחילת הזמה היא, אלא שלא נגמרה".

קובץ שעורים, מסכת כתובות, אות נ"ג

ז"א הכחשה תחלת הזמה, ומבואר בגמ' ב"ק ע"ד דנ"מ בהוכחו ולבסוף הוזמו נוהג בהן חיוב הזמה, אבל הכא קשה, מה בכך

דהכחשה תחלת הזמה הא בהזמה טעמא משום דמתחייבין בעונש נפשות או ממון, וע"י הכחשה הרי אין מתחייבין... וצ"ע.

רבי עקיבא איגר, מסכת כתובות, דף י"ט, עמוד ב'

אמר רב ששת זאת אומרת, הכחשה תחלת הזמה. פי' דמוכח כמ"ד בב"ק דהכחשה תחלת הזמה היינו דאם מזימים אותם אחר שהוכחו יש להם דין הזמה ולא אמרינן דהעדות כבר נתבטלו בהכחשה אלא דהכחשה תחלת ההזמה, מש"ה צריך לפניהם כמו

בהזמה. וקשה לי התינח דאם אפשר לבא לידי הזמה דעתה הכחשה הוי התחלה להזמה, אבל הכא דמתו ולא אפשר לבא לידי ההזמה איך שייך לדונה בדרך הזמה.

שיטה מקובצת, מסכת בבא מציעא, דף ק"ב, עמוד א' רס"ג

זאת אומרת המשכיר חצרו סתם לא השכיר רפת שבה. כתב רבנו סעדיה גאון בדרכי התלמוד שלו שחבר בלשון ערבי כל **זאת אומרת** הלכה היא. אמר רב חסדא זאת אומרת בת אצל האם.

אמר רב ששת **זאת אומרת** הכחשה תחלת הזמה עד כאן. והתימה מהרמב"ם שלא הביאה בחבורו ובפרט כיון שהריא"ף הביאה:

ג. הבאת עדים שלא בפני בעל הדין:

בבא קמא קיב-קיב: "בר חמוה... בין קטנים חייבים"; "אמר רב אשי א"ר שבתאי... לב"ד הגדול אזילנא"; "אמר רב מקיימין... נקטינן ליה".

תלמוד ירושלמי, מסכת סנהדרין, פרק ג', הלכה ט'

רב חסדא בעי מהו לקבל עדים שלא בפני בעל דין. רבי יוסי בשם ר' שבתי **מקבלין עדים שלא בפני בעל דין** ועבדון ליה גזר דין. אם בא ועירער עררו קיים. אדם ששלחו אחריו בית דין שלשה פעמים ולא בא. ר' יהושע בן לוי אמר **מקבלין העדות בלא בעל דין** ועבדין ליה גזר דין. כהדא כהנא דמך ושבק ירתו לרבי יאשיה וקביל רבי לעזר סהדו דלא באפוי וזכי לרבי יאשיה ... ר' ירמיה

הוא ליה דין עם חד בר נש וקבלון לשהדייא דלא באפוי דרבי ירמיה וחייבון לר' ירמיה והוה יתיב ומיצטער איפשר מקבלין עדים בלא בעל דין? אפילו עמהן באותה העיר. א"ל כן חמת דעתון דרבנן:

הוא ליה דין עם חד בר נש וקבלון לשהדייא דלא באפוי דרבי ירמיה וחייבון לר' ירמיה והוה יתיב ומיצטער איפשר מקבלין עדים בלא בעל דין? רבי הונא רבי פינחס ר' חזקיה חוקוק לא

שו"ת הרשב"א, חלק ד', סימן ר'

עדים שלא בפני בע"ד, ר' הונא ורבי פנחס ורבי חזקיה סלקון לחד חוקוק ולא עלון לפרקן. בההוא יומא דחק ר' הונא ועאל ואשכח רבי ירמיה יחיב ומצטער אמר, אפשר מקבלים עדים שלא בפני בע"ד ואפי' עמהם באותה שעה. ע"כ.

ולא עוד אלא נראה שכל שאין הבע"ד מצוי כאן משמ' שמקבלין. שלא אמרו אין מקבלים אלא בזמן שבע"ד כאן. וכן נ"ל מן הירושלמי דגרסי' התם ר' ירמיה הו"ל דין עם חד בר נש. קבלון סהדוי דלא באפוי דר' ירמיה. יתיב ומצטער. אפשר שמקבלין

רשב"א, מסכת בבא קמא, דף ק"ב, עמוד א'

ובירושלמי משמע דאפילו אם קבלום שלא בפני בעל דין לא עשו ולא כלום

שו"ת הריב"ש, סימן ק"ח

וידעת שאין מקבלין עדים אלא בפני בעל דין ואם קבלום אין דנין על פיהם, וכ"ה בירושלמי וכ"כ הרשב"א

ראב"ן, מסכת בבא קמא, דף ק"ב, ד"ה: 'חמיו'

ומדמכשיר קבלת אונס בלא בעל דין ש"מ דקבל בדיעבד בלא אונס כשרה דאי פסול ע"י אונס נמי לפסול. ה"ה אם שלחו הקהל אחריו ולא בא, וה"ה שאם אינו בעיר ואין שהות לשלח אחריו

דמקבלין, וכן אם טענו בעלי דינין את טענותם לפני בית דין ושלחו בית דין אחרי בעל הדין לבוא לקבל עדותו ולא בא מקבלין שלא בפניו.

העיטור, אות ק' - קבלת העדות

והיכא דאיתקבל סהדותא שלא בפני בעל דין איכא מ"ד עדותן וגמרינן לדיניה.

רשב"א, מסכת בבא קמא, דף ק"ב, עמוד ב'

והתורה אמרה והועד בבעליו, וי"ל דעיקר קרא לגבי שור דהוא בדיני נפשות כתיב **ובדיני ממונות אסמכתא בעלמא ומדרבנן.**

וקשיא לן אשמעתין דהא אמרינן דטעמא דאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין משום דאמר קרא והועד בבעליו, וא"כ כי הוה הוא חולה או עדין שמבקשים ללכת למדינת הים היאך מקבלין

שו"ת הרשב"א, חלק ב', סימן שע"ו

דרבי אבין. אמר לו שלו הוא תובע. אמר ליה והא מיתנין סהדי דאחזקי בה בחיי דאבו'. אמר ליה וכי מקבלים עדים שלא בפני בעל דין, מסקנא דשמעתא הכין... ומקיימין את השטר שלא בפני בעל דין דקשיא לך מאי שנא הא דר' יוחנן דאמר התם בריש פרק הגוזל ואין מקיימין שלא בפני בעל דין. ואמר רב ששת טעמא דר' יוחנן דאמר קרא והועד בבעליו. אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד של שורו. ומיהו לית הלכתא כותיה אלא כרב דאמר מקיימין. וכדרבא דאמר נמי מקיימין ואפילו עומד וצווח. וטעמא משום שהמקיימין לאו על המנה שבשטר הן מעידין אלא אחתימת העדים.

עוד שאלת במה שכתב מורי הרב ז"ל בההוא שטרא דיתמי דנפק עליה תברא. דאפילו איכא עדים שמעידין שהם זכורין הפרעון אין עדותן עדות לפי שאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין. ואמרת היכא דאיכא עדים על הפרעון מאי חשש איכא, דאחזוקי אינשי בשקרי לא מחזיקינן, תשובה אל תתמה על דברי רבנו זצ"ל שאין מקבלין עדות שלא בפני בעל דין גזרת הכתוב היא ולא משום דחוששין לעדיה. דאטו משה ואהרן מי חיישי להו, ואפילו מהן ומכיוצא בהן אין מקבלין שלא בפני בעל דין, דכתב והועד בבעליו, וגרסינן בריש הגוזל קמא בר חמוה דר' ירמיה טרק גלי באפי דרבי ירמיה. אתא לקמי'

שו"ת הרשב"א, חלק ג', סימן שכ"ז

ללכת למדינת הים אם מקבלים כמו שהקלו בכך לקבל שלא בפני בעל דין אם לאו.

שאלת לפי מה שכתבתי אני שאין מקבלין עדות בלילה ואפילו עברו וקבלו אין דנין על פי אותה קבלה, אם היו עדין רודפין

תאמר כן אנו אין לנו לדון על זה מקבלת עדות שלא בפני בעל דין דבקבלת עדות בעצמה שלא בפני בעל דין לא מצאתי ידי ורגלי בבית המדרש, שהרי בשהיו עדין רודפין ללכת למדינת הים ואי נמי בשהיה חולה או עדין חולין הקלו לקבל שלא בפני בעל דין ואלו בקטן המוטל בעריסה שיצטרך להמתין שלש עשרה שנה לא הקלו לקבל שלא בפניו. וכבר שאלתי את פי רבותי נ"נ ולא מצאו טעם בדבר, ואנו אין לנו אלא מה שאמרו לנו בגמ'...

תשובה קבלת עדות כתחילת דין הוא כדאיתא בריש פ' ראוהו ב"ד ותחלת הדין אינו לעולם אלא ביום ואם דנו אין דיניהם דין, מה שאין כן בקבלת עדות שלא בפני בעל דין, ופלוגתא היא בירושלמי. ואפשר דטעמא דמילתא משום דעדות בפני בעל דין בדיני נפשות לבד כתיב דכתיב גבי שור והועד בבעליו וכמיתת הבעלים כך מיתת השור ... ואלו לגבי ממון אמרינן דאי שלחו ליה ולא בא מקבלין שלא בפניו. ומ"מ בין שתאמר כן בין שלא

קובץ שיעורים, מסכת בבא בתרא, אות ק', ק"ב

דהא דאמרו לינאי עמוד ולא הושיבו אותו, משום דד"נ שאני, שצריכין העדים לעמוד, וזה שלא כדברי רש"י. התם והועד בבעליו אמר רחמנא, ופירש"י, דבעינן בפני בעלים שידעו לטעון להכחיש העדים או להזימן וכו', והנה מ"ש רש"י דטעמא דבעינן בפני בעלים כדי שידעו לטעון מוכח כן בגמ' - ב"ק ק"ב - דאין מקבלין עדים בפני קטן דקטן כמאן דליתיה ובפניו כשלא בפניו דמי משום דקטן אינו יודע לטעון, אבל קשה, מ"ט דרבנן דאין גומרינן דינו של שור אלא בפניו, - ב"ק מ"ה - נימא ג"כ דשור בפניו כשלא בפניו דמי ומ"מ אמרה תורה השור יסקל, וצריך לחלק, בין קבלת עדות לגמר דין, דרק בקב"ע תלוי בבר טענתא, אבל בגמ"ד גזה"כ דלעולם צריך בפניו אפילו אי לאו בר טענתא הוא, וילפינן לה מדכתוב עד עמדו לפני העדה, כמ"ש רש"י, ולפי"ז אין צריך בשור בפניו אלא בגמ"ד ולא בקב"ע.

בחידושי הרשב"א ר"פ הגוזל ומאכיל כ' דהא דאין מקבלין עדות שלא בפני בע"ד מדאורייתא הוא רק בד"נ, דילפינן לה מדכתוב גבי שור והועד בבעליו והתם הוא ד"נ, וקשה דהא פסול קרובים ילפינן מדכתוב ולא יומתו, וילפינן גם לד"מ, סנהדרין כ"ז, מדכתוב משפט אחד, וכן לענין דרישה וחקירה ילפינן ד"מ מד"נ ממשפט אחד... וא"כ גם לענין קב"ע שלא בפני בע"ד נילף ממשפט א', ועוד דמיתת השור הוי כד"נ, הוא רק לענין השור בעצמו ומש"ה אין גומרינן דינו של שור שלא בפניו, אבל לענין הבעלים אין זה ד"נ אלא ד"מ שמפסידין לו שורו, וכן כתב רש"י גבי עבדא דינאי מלכא קטל גברא, דצריך לקב"ע בפני האדון דעבדו כחמורו ומפסידין ממונן, וא"כ קרא דהוועד בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו מיירי בד"מ ולא בד"נ. [מ"ש רש"י סנהדרין י"ט דלגבי האדון לא מיקרי ד"נ. הנה בתוס' שם כתבו

בית יוסף, חושן משפט, סימן כ"ח

בעל דין אין דנין על פיהם וכן הוא בירושלמי (סנהדרין פ"ג סוף ה"ט) וכן כתב הרשב"א והרמ"ה עכ"ל: [בדק הבית] וכן נראה מדקדוק דברי הרמב"ם שכתב בפ"ג (עדות ה"א) גם בדיני ממונות אין מקבלין אלא בפני בעל דין ומדקתני גם בדיני ממונות משמע שדיני ממונות שוין לדיני נפשות וכשם שבדיני נפשות אם קבלו עדות שלא בפניו אין דנין על פיו הוא הדין לדיני ממונות. ולענין הלכה מאחר שהירושלמי סובר שלא בפני בעל דין אין דנין על פיו אין להרהר בדבר דבסתמא לא משוינן פלוגתא בין הירושלמי לגמרא דידן וכל שכן במקום דכל הני רבוותא סברי הכי.

(כ)...ונמוקי יוסף כתב בפרק בתרא דבבא קמא וכיון דקיימא לן דאין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין אם עברו וקבלו לא עשו [ולא] כלום דהוה להו טועים בדבר משנה דקיימא לן דחוזר עכ"ל. והרא"ש בפסקיו (ב"ק פ"י סי' ג) וגם בתשובה סוף כלל מ"א (סי' ו) לא כתב אלא סברת ריב"א דאפילו בדיעבד פסול ואחריו נמשך רבנו וטענת ראב"ן אינה טענה דהא מדרבנן הוא וקרא אסמכתא בעלמא והם אמרו דהיכא דאיכא אונס מקבלין והיכא דליכא אונס וקבלו אפילו דיעבד לאו כלום הוא וכ"כ ה"ר דוראן (שו"ת רשב"ץ סי' יג) בשם הרשב"א (חי' שם ד"ה משום) וכן כתב הריב"ש בתשובה (סימן קח כב ע"ג) אם קבלו עדים שלא בפני

שולחן ערוך, הלכות עדות, סימן כ"ח, סעיף ט"ו

הבעל דין הוא אלם, והעדים יראים להגיד לפניו, מקבלין העדות שלא בפניו, ודנין על פיו (פסקי מהרא"י)...

אין מקבלים עדות שלא בפני בעל דין; ואם קבלו, אין דנין על פיו. הגה... ויש חולקין ואומרים דאם נתקבל העדות שלא בפניו, כשר בדיעבד (ר"י נ"ב ח"ב ומרדכי פ' הגוזל בתרא). ולכן אם

שער משפט, סימן כ"ח, סעיף קטן ט'

אך בתשובת הרשב"א שהביא הב"י בסי' שפ"ח מבואר דאף בדיני נפשות מקבלין כשעדין חולים וזה דלא כנמוקי יוסף.

נתיבות המשפט, חידושים סימן כ"ח, סעיף קטן ל'

כשר בדיעבד. ומהרש"ל פסק דאפילו בדיעבד פסול. ש"ך... ולהעיד על אשה שזינתה, הואיל דלא מהני לאיסורא שלא בפניה, אף להפסיד כתובתה לא מהני. רמ"א בתשובה סי' י"ב.

ד. דברי רבי אבהו על הזמה שלא בפני הניזומים כהכחשה:

כתובות כ. "אמר רבי אבהו... מיהא הויא"; ריטב"א שם ד"ה: 'הזמה שלא בפניהם'.

טור, חושן משפט, סימן ל"ח, סעיף י"ג

הזמה שלא בפניהם אף על פי שאינה הזמה הכחשה מיהא הוי לבטל עדותן

שו"ת הריב"ש, סימן רס"ו

למפסלינהו בגזלנותא, ואינהו לגבי נפשייהו לאו כל כמיניהו למימר לאו גזלנין אנן. דאלמא אף על פי שמתו יכולין אלו לפסלן שלא בפניהם... משמע דכשהן חיינ דומיא דמתו דהיינו שלא בפניהם מצו למפסלינהו לבטל עדותן. ולא אמרי' תרי ותרי נינהו. וכי אמרי' דהכחשה הויא היינו לומר שהמוזמת היא המוכחשת בודאי. אבל לא לומר שיהיה זה כב' כיתי עדים המכחישות זו את זו. דקיי"ל זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה. אלא כיון שהוזמו בגופן אפי' שלא בפניהם הכת המוזמת היא המוכחשת לבדה. והאחרונה המזימה כשרה ודאית.

הא ליתא, דמאי דאמרינן אין מזימין את העדים אלא בפניהם זהו לחייבן בגוף או בממון מועשיתם לו כאשר זמם. וטעמא משום דכתיב והועד בבעליו. אמרה תורה יבא בעל השור ויעמוד על שורו. דמהאי טעמא נמי אמרינן בפ' הגוזל בתרא (ק"ב:) אין מקבלין עדים שלא בפני בעל דין. אבל לבטל עדותן לא. דכיון שהמזימין מעידין בגופן של מוזמין לומר עמנו היו במקום פלוני. והתורה האמינתם. הרי הוא כאלו פסלום בגזלנות או בשאר פסול הגוף. שיכולין לפסלן ולבטל עדותן אפי' שלא בפניהם. כמו שכתב הרמב"ן ז"ל בההיא דהתם דשנים החתומים על השטר ומתו וכו'. שפירש פסולים מחמת קורבה. דאי משחקי בקוביא כפי' רש"י ז"ל לא הוה אמרינן תרי ותרי נינהו. דאטו לא מצו

בית יוסף, חושן משפט, סימן ל"ח, סעיף קטן י"א

עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה אלא כיון שהוזמו בגופן אפילו שלא בפניהם הכת המוזמת היא המוכחשת לבדה והאחרונה המזימה כשרה ודאית והרי היא כההיא דתנן שאין העדים נעשין זוממין עד שיזומו כולם וכן עד שיגמר הדין דהיינו לענין עונש העדים אבל עדותן בטלה ופסולים הם לכל עדות שבתורה וכמו שכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות עדות וכן הדין נמי בעדים שהוזמו שלא בפניהם וכן נראה מלשון רש"י:

ומכחישין את העדים שלא בפניהם. והזמה שלא בפניהם נהי דהזמה לא הויא הכחשה מיהא הויא. וטעמא דאין מזימין את העדים אלא בפניהם פירש רש"י שהרי באין לעונשן או נפש או ממון והתורה אמרה והועד בבעליו יבא בעל השור ויעמוד על שורו: וכתב הריב"ש בסיומן רס"ו דכי אמרינן דהכחשה הויא היינו לומר שהמוזמת היא המוכחשת בודאי אבל לא לומר שיהיה זה כשתי כיתי עדים המכחישות זו את זו דקיימא לן זו באה בפני

ב"ח, חושן משפט, סימן ל"ד, י"ג

עונש העדים זוממין שאינו נוהג אלא בעדות בעל פה אבל לגבי דין פסלות העדים מודה הר"ז שהעדים פסולים דלא עדיף מהזמה שלא בפניהם דנהי דהזמה לא הוי הכחשה מיהא הוי דהמוזמת היא המוכחשת בודאי ועדותן בטלה ופסולין לכל עדות שבתורה כדלקמן בסיומן ל"ח והכי נמי בעדות שבשטר הכחשה מיהא הויא והעדים פסולים אף לדעת הר"ז נראה לי:

עד זומם. וכתב הר"ן סוף פ"ב דכתובות על שם הר"ז דבעדות על פה הוא דאיכא הזמה אבל לא בעדות בשטר לעולם משמע דסבירא ליה ז"ל אפילו כתוב בשטר שבזמנו כתבוהו משום דהזמה חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו דסתם עדות בעל פה הוא וזה שלא כדברי הר"ף שכתב בפרק מרובה גבי עד זומם דבשטר נמי איכא הזמה כל שכתוב בו שנכתב בזמנו וכן נראה עיקר עכ"ל הר"ן. ולפע"ד נראה דאף הר"ז לא קאמר אלא לענין

ש"ך, חושן משפט, סימן ל"ח, סעיף קטן ב'

שמעידים על גופן של עדים שהם גזלנים, משא"כ הכא ואפילו לדברי הריב"ש נ"ל ברור שאין יכול לפסלם שלא בפניהם לשבועה ואפילו בגזלנות, דשבועה הוא נוגע להם עצמם ואין מחייבים לאדם שלא בפניו, משא"כ לעדות דמה להם בכך שפסולים להעיד, ודוק:

כתב הריב"ש סי' רס"ו סוד"ה עוד ומביאו ב"י, דהזמה שלא בפניהם פסולים מיהא, והביא ראייה מהרמב"ם ריש פ"כ מהל' עדות ומרש"י פ"ב דכתובות [כ' ע"א ד"ה נהי]. ולפע"ד אין דבריו מוכרחים, דהרמב"ם מיירי בעדים שלא ניזומו כולם, ושאיני התם וק"ל. ורש"י נמי לא משמע מדבריו מידי. גם מה שהביא שם מהרמב"ן שפסל כשמתו ואמרו גזלנים הם י"ל דשאני התם

מרדכי, מסכת כתובות, רמז קמ"ה.

נתיבות המשפט, ביאורים סימן ל"ח, סעיף קטן ב'

המלוה, ואי לאו חידושא, הזמה דומה להכחשה, אלמא דהזמה לא מיקרי כל כך הגדה על גופן של עדים כמו פסלינהו בגזלנותא. ובתומים [סק"א] כתב דזה תליא בפלוגתא שבין ראב"ה לריב"א דהנה הראב"ה הוכיח דאם קיבלו עדות שלא בפני בעל דין דמהני, מהא דהזמה שלא בפניהם דהוי הכחשה, והריב"א השיב, דהכחשה לא הוי רק נגד הבעל דין דהוא בפניו וכו', ועל כרחק הראב"ה דהוכיח מזה דמהני, סבירא ליה דהזמה שלא בפניהם מהני אפילו לפסול העדים, ולפי זה למאן דסבירא ליה דקבלת עדות שלא בפניו לא מהני, גם הזמה שלא בפניהם לא מהני לענין לפסול העדות. אך יש לצדד דהא גם על פסול גזלנות יש לעיין היאך מקבלין חובתם שלא בפניהם, ועל כרחק מטעם דכיון דאין העדים לפנינו, והמלוה הביא עדים להוציא ממון מיד הלוה, והלוה מביא עדי הזמה לפטור עצמו מתשלומין, ובנתבע מקבלין עדות שלא בפני בעל דין, ובפרט דהוי כעדים רדופין למדינת הים, כיון שהלה רוצה להוציא ממון, ממילא מהני גם כן קבלת העדות לענין פסול העדות ולפי זה בתובע שרוצה להביא עדים להזים עדי השובר אין מקבלין העדות גם לפסול העדים, וכן בהזמת עדי גירושין, עכ"ל התומים.

איכא נפקותא וכו'. עיין ש"ך סק"ב שהשיב על הריב"ש רס"ו, וחילק בין הזמה שלא בפניהם שאינן נפסלין, ובפסלינהו בגזלנותא דנפסלין שמעידין על גופן של עדים. והוא מחוסר הבנה לכאורה, דהא בהזמה גם כן פוסל גופן של עדים, דמה לי אם אמרו שגזלו או שאמרו שהעידו שקר. ונראה בכונתו, דדעת הש"ך דהזמה לא נקרא מעידין על גופן של עדים, דהא בסנהדרין דף כ"ז גבי פלוגתא דאב"י ורבא בעד זומם אי למפרע הוא נפסל, ורבא סבירא ליה דמכאן ולהבא הוא נפסל, ואמר הטעם דעד זומם חידוש הוא, וקאמר התם דאיכא בינייהו דפסלינהו בגזלנותא וכו'. אלמא דלפסול בגזלנותא לאו חידוש הוא, ועל כרחק הטעם, משום דמעידין על גופן של עדים לפסול אותן, מה שאין כן הזמה מיקרי חידוש, ואי לאו דחידוש רחמנא לא הוי נקרא מעידין על גופן של עדים ולא היינו מהימנין לאחרונים טפי מהראשונים, ועל כרחק הטעם, דאף שאומרים בהזמה שהעידו שקר, הא כמו כן כשמכחישין ואומרים המלוה או הלוה עמנו היה, גם כן אומרים שהעידו שקר, ומכל מקום לא מהימני האחרונים טפי מהראשונים, מטעם כיון דעיקר הגדתן הוא נגד

ה. כללי קבלת עדים שלא בפני בעל דין:

שו"ת נודע ביהודה מהדורא קמא, אבן העזר, סימן ע"ב

שוב ראיתי בהדיא שם בתשובות הרמ"א שכתב בדפוס אמשטרדם דף ח' ע"ב דהזמה שלא בפניהם וכו' ה"נ אף על גב דלא נפסלו העדים בהעדאת אלו עליהם מ"מ לזו העדות אינם מועילים דאוקי תרי להדי תרי וכו'. הרי שכתב רמ"א בהדיא דלא נפסלו העדות בזה. שנית דהתוס' בסנהדרין דף ח' ע"ב ד"ה והביא האב וכו' קודם גמר דין דהשתא ליכא מיתה בזוממים ע"ש. ואם איתא להא דריב"ש לא הוצרכו לדחוק בזה דאיירי קודם גמר דין דאפילו אחר ג"ד יכול להיות שהזימום שלא בפניהם דהם מוזמים בודאי לדעת ריב"ש וחיוב מיתה ליכא כיון דהוה שלא בפניהם א"ו דלא כריב"ש והזמה שלא בפניהם דהכחשה הוי היינו ככל שתי כתות עדים המכחישים זא"ז ובהכחשה יכול לבוא לידי נפשות כמו שמסיק שם ר"ת אח"כ בדיבור ההוא. דוק היטב שם בגמ' ובתוס' כי אני מקצר מאוד... עוד נ"ל ראה לסתור דעת הריב"ש מסוגיא דמכות דף ג' ע"א אמר רב יהודא אמר רב עד זומם משלם לפי חלקו ונתקשו שם בגמרא לאוקמי מימרא זו וקאמר שם אלא כגון דאיתזם חד מינייהו דמשלם פלגא דידיה ומי משלם והא תניא אין עד זומם משלם עד שיוזמו שניהם ונדחק שם. והנה בדף ה' ע"ב שהרי אמרו חכמים וכו' עד שיוזמו שניהם כ' רש"י שיוזמו שניהם דכתיב והנה עד שקר העד ואמר מר כ"מ שנאמר עד הרי כאן שנים נמצא דעיקר הלימוד הוא מרישא דקרא עד שקר העד דבעינן ששני העדים יהיו מוזמים דהרי בסיפא כתיב לשון יחיד ועשיתם לו כאשר זמם אלא דברישא דקרא כתיב עד שקר וכל מקום שנאמר עד הרי כאן

) סתירת היתר החמישי) ובענין היתר החמישי אשר קבלו עדות על אלו העדים לפסלם שלא בפניהם. אומר אני שהדיינים שעשו זה שלא כדין עשו אחרי שהעדים אינם בעלי זרוע אדרבה הם נרדפים ויש כח לכופם ולגבות העדות בפניהם. אלא שמצאתי להריב"ש במה שיש לי להרחיב מאד ולברר שאין אנו מסכימים לדבריו אף שאין אני כדאי לפלפל בדבריו ומכ"ש לחלוק עליו ראיות צודקות יתנו עדיהן ויצדקו. הנה הרב"י בס' ל"ח כתב בשם הריב"ש שלפסול עדות כיון שאין העדים מתחייבים בזה שום חיוב אלא שהם נפסלים יכולים לקבל עליהם עדות שלא בפניהם... ולע"ד נראה אחר מחילת כבודו של הריב"ש לחלוק על דבריו אחרי שגם פשטא דלשנא דגמרא הכחשה מיהו הוי לא משמע כדבריו. ואעידה לי עדים נאמנים החולקים בדבר זה. הנה הרב רמ"א בתשובותיו סימן י"ב כתב בענין היתר בת ר' מרדכי כהן מפראג שקיבלו עליה עדי זנות שלא בפניה ואח"כ פסלו העדות ג"כ שלא בפניהם וכתב רמ"א וז"ל דהרי הזמה שלא בפניהם הכחשה מיהו הוי וה"ל תרי ותרי ואוקי אשה בחזקת היתר לבעלה ע"ש ברמ"א ואם איתא לדעת הריב"ש דיכולין לפסול אדם לעדות שלא בפניו לא הוה ליה תרי ותרי כלל ולא יצטרך רמ"א לטעם חזקת היתר דהרי עדים הראשונים המה פסולי עדות גמורים והשניים עדותן נכונה. א"ו דרמ"א לא ס"ל הא דריב"ש. ועל היתר זה של רמ"א יתבאר א"ה לקמן מה שיש להשיג עליו.

הראשונים מכחישים האחרונים ככל שתי כתות עדים המכחישים זא"ז...
 שוב מצאתי בהדיא שאין הלכה כהריב"ש והמורה כן ראוי לנדותו וז"ל הב"י באה"ע סימן מ"ב מצאתי כתוב באחד שקידש בפסולי עדות והתירה ר' חיים הארוך וחלקו עליו חכמי טוליטולה וגזרו עליו נידוי וכו' ומסיים שם **ועוד אפילו הוּו פסולי עדות דאורייתא אם לא נתקבל עדות פיסולם בפניהם עדות הפוסלים בטלה** ומי שהורה להתירה אם ידע שלא נתקבל עדות פיסולם בפניהם ראוי לנדותו ולהחרימו ולקללו ולהענישו אם לא יחזור בו מיד עכ"ל הב"י. הרי לך בהדיא פסק הלכה למעשה דלא כריב"ש שגם ראוי להעניש הפוסק כן וכן הכה"ג בח"מ סי' ל"ח בהגהת ב"י אות ג' כתב בשם הרלנ"ח דכל המפרשים חולקים על הריב"ש והאריך דלא לייתי אינש דלאו דסמכא ויסמוך על הריב"ש וכתב שגם הריב"ש לא סמך על טעם זה לבד רק לסניף בעלמא... והנה הרמ"א בתשו' סי' י"ב כתב שם ג"כ לענין כיוצא בזה שפסלו העדים שלא בפניהם וז"ל הרב הרמ"א בדפוס אמשטרדם דף ח' ע"ד, דנהי דהזמה שלא בפניהם הזמה לא הוי הכחשה מיהו הוי ואוקי תרי להדי תרי ואוקי ממונא וכו' ה"נ אף על גב דלא נפסלו העדים בהעדאת אלו עליהם מ"מ לזו העדות אינם מועילים כלום דאוקי תרי להדי תרי ואשה בחזקת היתר לבעלה עומדת עכ"ל...

שנים ובעינן ששניהם יהיו מוזמים ואי לדעת הריב"ש מצינן לאוקמי עד זומם ומשלם לפי חלקו כגון שהוזמו שניהם אלא שאחד הזימו אותו בפניו והשני הזם שלא בפניו והרי נתקיים הפסוק עד שקר העד דהרי לדעת ריב"ש ששניהם מוזמים ומוכחים בודאי ואעפ"כ אחד משלם חלקו זה שהוזם בפניו והשני לא נתחייב ממון כיון שהיה שלא בפניו א"ו דהזמה שלא בפניו דהוי הכחשה דהיינו כמו שאר הכחשות שאין אחד מהם פסול דא"א לפסול אדם שלא בפניו אם כן לא הוזמו שניהם וא"צ לשלם חלקו דבעינן שיוזמו שניהם ודוק.
 שוב נ"ל ראה גדולה מפורשת לסתור דעת הריב"ש מדברי הרמב"ם פ' י"ח מהלכות עדות הלכה ה' וז"ל הרמב"ם ועדים שהוזמו שלא בפניהם הרי הוכחשו לפיכך אם מתו העדים שהזימום קודם שיוזמו אותן בפניהם אין כאן עדות שהרי הכחישו זא"ז עכ"ל. ועתה אתה המעיין ראה והביטה הריב"ש כתב שיש לו סיוע מדברי הרמב"ם ולא ראה הלכה מפורשת הזאת שכתב הרמב"ם אין כאן עדות שמשמעות אין כאן עדות כלל לא של ראשונים ולא של אחרונים שאין אנו יודעים מי מהם שאמרו האמת ומי מהם שמשקרים ועוד שסיים הרמב"ם שהרי הכחישו זא"ז ומדכתב זא"ז הרי פירש לך בהדיא ששתי הכתות המה מוכחים שכמו שהאחרונים מכחישים הראשונים כן

1. הסוגיה בבבא קמא ע"ג וכללי עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה:

בבא קמא, דף ע"ג, עמוד ב'

אמר רבא: עדים שהוכחו ולבסוף הוזמו - נהרגין, דהכחשה תחילת הזמה היא, אלא שלא נגמרה.

קצות החושן, סימן פ"ז, סעיף קטן, ח'

ועוד נראה דגם בשתי כתי עדים המכחישים זה את זה אמרינן סלק עדותן דתרווייהו כמאן דליתיה, ואי הוי חייב שבועה ודאורייתא בלא עדותן כגון שבועת שומרינן או מודה במקצת או היסת השתא נמי משתבע הך שבועה

קונטרס הספיקות, כלל ז', סעיף י'

לפי שגם בתרי ותרי לא אמרינן סלק עדותן לגמרי וכאילו אין ספיקא לפנינו, דזה ודאי ליתא שהרי בשנים אומרים על שטר שהוא פרוע ושנים אומרים לא פרע בודאי לא מפקינן מהלוח והמוציא מחברו עליו הראיה, אלמא דתרי ותרי לא מסלקינן לסהדותיהו לגמרי וכאילו לא העידו

תומים, סימן פ"ז, סעיף קטן ה'

ואם כן אלו שנים אומרים כך ושנים אומרים כך ועדות מוכחשת היא, הלא אין מוציאין ממון מספק, דיכול המוחזק לטעון אלו כת אמת האומרים לזכות, ואם כן אף בשבועה... ואיך נשביעו מספק? ... והרב הש"ך הוסיף לומר, אפילו בשנים אומרים פשע ושנים אומרים לא פשע אוקמינן תרי לבהדי תרי וחייב לישבע... ואילו בשני כיתי עדים המכחישים, דלהך כת המעידים שלא פשע הא אין כאן שבועה נחייב שבועה, מאי שנא שבועה מממון, וכשם שאין מוציאין ממון כך אין לחייבו שבועה.

ש"ך, חושן משפט, סימן ע"א, סעיף קטן ב'

גם מה שכתב הסמ"ע... שנראה מדבריו דשנים אומרים על שטר שהוא פרוע ושנים אומרים אינו פרוע מוקמינן לשטרא בחזקתיה ומגבינן ביה. לא נהירא לפע"ד, אלא כיון דשטר זה הוא ספק פרוע לא מגבינן ביה ולא קרעינן ליה.

בבא בתרא לא-לא: "זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי... מי איתכחש?".

ז. הזמה והכחשה כאחד:

לחם משנה הלכות עדות, פרק י"ח, הלכה ב'.

פסקי רי"ד, מסכת כתובות, דף כ"ג, עמוד א'

מעידים, אין לומר בכאן תרי ותרי ניהו, שזאת היא הזמה גמורה כיון שאומרים להן והלא עמנו הייתם יחד במקום פלוני כל היום כולו ואנו לא ראינו ואתם היאך ראיתם, ובהזמה האמינה תורה עדות האחרונים ובטלה עדות הראשונים.

ש"מ דלא אמרינן בתרי ותרי אוקמא אחזקתה **פנויה** משום דהוי ספק תורה והבא עליה באשם תלוי קאי. יש לומר אילו העידו עדות ברורה כגון שאמרו אנחנו היינו כל היום **עמכם** באותה חצר ולא נפרדנו משם כלל ולא יתכן שנתקדשה באותו היום, שאילו כן גם אנחנו היינו רואים המעשה אלא שקר אתם

תלי תלים

לכן, יש המזהים דווקא בו את מקומה של **בטן**⁴. בקרבת מקום שוכן הכפר הבדואי 'אבטיין' שלבטח שימר את השם ההיסטורי. בחפירות ארכיאולוגיות בתל נמצא שהאתר היה מיושב ברצף מתקופת הברונזה התיכונה ועד לתקופה הפרסית, וכן בתקופות נוספות.

בָּטָן מוזכרת במקרא (יהושע, י"ט, כ') כגבול נחלת שבט אשר. אבסביוס¹ זיהה את מיקומה של העיר עם הכפר "בית בטן"² שנמצא באתר המכונה כיום "ח'רבת אבטון"³. במקום לא נמצאו כלל ממצאים ארכיאולוגיים המעידים על התיישבות בתקופת המקרא, בניגוד לתל סמוך בשם "תל אל-פאר".

² "על שמות מקומות בכתבי הקודש" (Περὶ τῶν τοπικῶν ὀνομάτων τῶν ἐν τῇ Θεῖᾳ Γραφῇ).

³ בנימין מזר. אנציקלופדיה מקראית, כרך ב', עמוד 50.

⁴ כל מקום ואתר, עמוד 329.

¹ בישוף מקיסריה בן המאה הרביעית, שחיבוריו ההיסטוריים (בעיקר על הנצרות המוקדמת) כוללים ציטוטים נרחבים ממקורות מידע שעמדו לרשותו אך אבדו מאז, ולכן חשובים במיוחד מבחינה מחקרית.